

“СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО” В ПОЛІТОЛОГІЧНІЙ ДУМЦІ ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ІНДІЇ

Основною теоретичною проблемою стратегічного партнерства в політологічній науці та теорії міжнародних відносин є формулювання його змісту, адже побутування терміна в різних контекстах та документах неоднакове. Суперечки про потребу вироблення універсального визначення терміна не вщухають: з одного боку, йдеться про неможливість дати таке визначення, через неоднозначність та контекстуальність феномену відносин такого типу, з другого ж, ведуться наукові пошуки тих рис, які були б характерні для усіх існуючих у міжнародній практиці відносин стратегічного партнерства [Blanko 2011, 1]. Перша думка виражається в актуальності “доморощеної” дефініції стратегічного партнерства для кожного суб’єкта міжнародних відносин, проте не кожен такий суб’єкт рефлексує над значенням поняття на рівні реальної політики. Виникає ситуація, коли особливості вибудовування відносин стратегічного партнерства державою усвідомлюються *post factum* аналітичними, науково-дослідними інституціями, а не самими політиками чи відповідними державними установами. Ця тенденція характерна для багатьох країн, особливо для менш впливових на політичній арені. Таким чином держави-регіональні лідери, маючи претензії на участь у світових політичних та економічних процесах, за допомогою встановлення відносин стратегічного партнерства демонструють свою релевантність на міжнародній арені [Blanko 2011, 2]. Проте не завжди така демонстрація відповідає реальній політиці та має відповідне змістове наповнення. Загальним місцем у медіа стало називати стратегічне партнерство нічим іншим, як “дипломатичною риторикою”, “номенклатурою, яку партії використовують для надання більшого статусу своїм зв’язкам” [Subramanian 2012]. Практика надуживання фрази спричинилася до девальвації поняття, яке нею означається, але кожен суб’єкт міжнародних відносин, який вдається до цього, зазвичай добивається певної мети, яка може бути продиктована різними внутрішньополітичними та

зовнішньополітичними, суб'єктивними чи об'єктивними умовами. Стаття має на меті з'ясувати стан теоретичної розробки поняття у зовнішній політиці Республіки Індія через апеляцію до аналітичних матеріалів дослідницьких інституцій, а також до реальної політичної практики цієї держави.

Республіка Індія поміж інших держав світу підхопила тенденцію використання терміна “стратегічне партнерство” у своєму дипломатичному словнику. Історія його появи в індійській зовнішній політиці сягає початку XXI століття, але його концептуальна основа, яку можна визначити як “домовленість між країнами без союзницьких зобов'язань та обмеження свободи дій”, навряд чи нова для Індії, адже її політика ще з часів зародження Руху неприєднання відзначалася обережним ставленням до формальних союзів [Chaudhuri 2009]. Це дає підставу говорити про те, що стосунки стратегічного партнерства характерні для стратегічної культури Індії [Faguqui 2003], хоча в офіційних документах значення терміна не прописане. У документі, який претендує на перше узагальнене зведення індійських зовнішньополітичних орієнтирів – “Неприєднання 2.0. Міжнародна і стратегічна політика для Індії у XXI столітті”, – термін “стратегічне партнерство” не вживається взагалі, відповідно, не теоретизується використання цього інструменту у зовнішній політиці Індії [Khilnani... 2012]. Цей факт не є винятковим, адже у відсутності визначення змісту відносин стратегічного партнерства полягає його основна теоретична проблема. Лише в офіційних документах Євросоюзу були задекларовані ті цілі, які він намагається досягнути за допомогою стратегічного партнерства, але чіткого визначення поняття так і не було дано [Schmidt 2010].

З огляду на вищесказане, безсистемне використання Індією терміна є радше правилом, ніж винятком у світовій практиці. Термін “стратегічне партнерство” не обов'язково відображений у назвах відповідних документів, хоча у ньому самому може йтися про встановлення такого типу відносин або їхнє підтвердження/зміцнення/розвиток, причому це не обов'язково означає, що стратегічне партнерство було закріплене у попередніх домовленостях (наприклад, у випадку з Великобританією, Францією [India-France Joint Statement... 2011]). Часто у назвах документа термін фігурує не самостійно, а в контексті інших фраз, таких як

“нова епоха стратегічного партнерства” (Саудівська Аравія [Riyadh Declaration... 2010]), “стратегічне та глобальне партнерство” (Японія [Joint Statement... 2006]). Помітна тенденція підсилювати статус відносин, додаючи до формулювання “стратегічне партнерство”, яке саме по собі вже передбачає відносини, що мають особливий статус, означення на кшталт “особливе” чи “привілейоване” (Російська Федерація [Joint Statement... 2010]).

Активне використання Індією зовнішньополітичного інструменту стратегічного партнерства на початку XXI століття, на думку вчених, було зумовлене низкою причин, серед яких найголовнішими є економічні та політичні. Економічні причини, пов’язані з політикою лібералізації, офіційно проголошеної 24 липня 1991 року урядом П. В. Нарасімхи Рао, яка передбачала відкриття Індії для міжнародної торгівлі та інвестування, збільшення частки приватного сектору в економіці країни, податкові реформи та заходи з контролю інфляції. Пік результативності реформування економіки припав на 2007 рік, коли зростання ВВП сягнуло 9 %, і країна вийшла на 2 місце у світі за цим показником, поступившись лише Китаю [India’s growth rate slows... 2012]. У 2010 році за обсягом номінального ВВП Індія посіла 11 місце. При розрахунку ВВП на основі методики паритету купівельної спроможності економіка Індії займає 4 місце у світі. За окремими прогнозами до 2020 р. частка ВВП Індії у світовій економіці зросте до 7 %, і за цим показником країна вийде на третє місце у світі, випередивши Японію [Пріоритети... 2010]. Не дивно, що за таких показників економічного зростання “глобальне залучення” (global engagement) стало “новою мантрою” для Індії [Chaudhuri 2009]. У документі, який претендує на звід основних орієнтирів зовнішньої політики Індії – “Неприєднання 2.0. Міжнародна і стратегічна політика для Індії у XXI столітті”, йдеться: “Інтеграція Індії в глобальну економіку є життєво необхідною для продовження її процвітання. Інтернаціональний контекст репрезентує великі можливості для Індії” [Khilnani... 2012]. Економічне зростання у зв’язку з реформами додало Індії впевненості і стимулювало шукати шляхи реалізації реформ через політичні механізми, зокрема через активізацію власних зовнішніх зв’язків. Стало зрозуміло, що економічне зростання вимагає поглиблення інтеграції у зовнішній світ у всіх сферах: торгівлі,

праці, технології. Коло інтересів Індії розширюється, а відповідно, збільшується кількість частин світу, де ці інтереси реалізуються або потенційно можуть реалізуватися.

Другий комплекс причин, який мав політичний характер, пов'язаний із тим, що у 1998 році уряд сформувала Бхаратія Джаната Парті, сила, яку зараховують до правого крила партій, і яка є однією із двох загальнонаціональних індійських партій поруч з Індійським національним конгресом. БДП мала радикальну зовнішньополітичну концепцію перетворення Індії на глобального політичного актора. Її претензії на цей статус не випадкові з багатьох причин, серед яких є як “природні”, так і набуті у постбіполярний час. Індія є найбільшою південноазійською державою, у якій проживає 1/6 населення планети, і яка постала на одній із найрозвиненіших цивілізацій світу. Після переформатування міжнародних зв'язків на початку 90-х років і переходу до постбіполярного світу до її політичної ваги додалося стрімке економічне зростання та його великий потенціал, потужний арсенал ядерної зброї та армія, розробка програм з освоєння космосу та інші причини, які дозволили говорити про появу потужного гравця не лише на регіональному, а й на світовому рівні [Allen 2012].

Ситуація, в якій опинилася Індія на порозі XXI ст., вимагала від неї надзвичайної економічної та політичної активності, в якій стратегічне партнерство було вкрай доречним. Гра на глобальній арені неминуче пов'язана з виникненням конфліктуючих інтересів, а вітальна потреба в економічній інтеграції змушує залишати на периферії ціннісний аспект відносин або взагалі ігнорувати його. Стратегічне партнерство є таким прагматичним інструментом [Blanko 2011, 7], адже на відміну від союзу та інших форм кооперації не вимагає від сторін взаємної підтримки у всіх питаннях, сторони не обов'язково повинні встановлювати дружні взаємини для впровадження успішного стратегічного партнерства. Лідеру Південно-Східного субрегіону постійно доводиться балансувати між інтересами Китаю та США, які ведуть конкурентну боротьбу за лідерство у світі, інтересами Росії та США, які є найбільшими постачальниками військової техніки в Індію, між своїми власними інтересами в Ірані та інтересами США у

цій країні. Відсутність фундаментального ціннісного аспекту у відносинах такого типу якнайкраще підходить Індії у відносинах із Китаєм, адже між країнами існує заморожений прикордонний конфлікт у зв'язку з Тибетом та політичним притулком Далай-Лами XIV в Індії, обидві країни володіють ядерною зброєю.

Спроби теоретичного осмислення відносин стратегічного партнерства були зроблені індійськими аналітичними центрами. Стратегічне партнерство, як його визначає Інститут оборонних досліджень та аналізу в Нью Делі (Institute of Defences Studies and Analysis), – це довгострокова взаємодія між двома країнами, яка базується на політичних, економічних, соціальних та історичних факторах. Таке партнерство виявляє себе у різноманітних відносинах. Природно, що деякі угоди про партнерство охоплюють більше сфер, ніж інші, залежно від того, в яких обидві сторони можуть продуктивно та активно співпрацювати і мати взаємну вигоду [Kumar 2011, 1]. Але експерти та аналітики підкреслюють важливість та бажаність декількох сфер взаємодії. Професор Центру політичних досліджень у Нью Делі Брахма Челлани стверджує: “Міцне партнерство вимагає багатовекторної співпраці та взаємозалежності, що допоможе у досягненні спільних цілей” [Chellaney 2010].

У основі стратегічного партнерства лежать стратегічні інтереси, які, по-перше, мають довгостроковий характер, а по-друге, пов'язані насамперед із забезпеченням тими ресурсами, які необхідні для підтримання життєдіяльності суспільства та розвитку країни: забезпечення енергоносіями, продовольством та іншими видами стратегічної сировини і природних ресурсів, безпечний доступ до життєво важливих регіонів світу, національна безпека країни. Стратегічні інтереси стосуються перш за все таких сфер, як військово-політична, економічна, зовнішньополітична [Перепелиця 2002, 57]. Саме тому Фондація національних оборонних досліджень Індії для верифікації відносин стратегічного партнерства Індії з низкою держав обрала саме оборонну, економічну та політико-дипломатичну сферу.

Експерти вищезазначеної фундації виділили три основні питання, в яких Індія очікує дипломатичної підтримки від своїх стратегічних партнерів за останні 10 років:

- 1) індійська політика стосовно Пакистану, Афганістану, Кашміру та тероризму;
- 2) індійська ядерна політика;
- 3) питання постійної присутності Індії в Раді Безпеки ООН.

Об'єктивна важливість оборонної сфери у випадку з Індією посилюється її амбіціями у сфері самооборони. Рудра Чаудхурі відзначає той факт, що кожна нація залишається заручником свого особливого національного та стратегічного нарративу, який диктує поточну та майбутню стратегічну поведінку. У випадку з Індією основою національного нарративу є інтелектуальний опір будь-якій формі домінації та загострене почуття незалежності, що визначає індійську стратегічну поведінку [Chaudhuri 2009]. Індія робить спроби збільшити свою захисну спроможність під рубрикою “модернізації” через імпорт устаткування із провідних світових виробництв. Пріоритетним для Індії є найновіше обладнання, і в його отриманні полягає основний інтерес Індії у оборонній сфері [Kumar 2011, 1].

Співпраця в економічній сфері є стратегічною для Індії, враховуючи стрімке економічне зростання країни, потребу в інтеграції у глобальний економічний простір, зокрема потребу в невибагливих та емних ринках збуту.

Тож на думку індійських аналітиків, вартими номенклатури “стратегічне партнерство” є сильні та взаємовигідні відносини у трьох секторах – політико-дипломатичному, оборонному та економічному. Навіть якщо у будь-якому з них відносини розвинені досить слабко, експерти відмічають важливість їхнього потенціалу. Це свідчить про те, що Індія готова встановлювати відносини стратегічного партнерства з тими державами, з якими хоча б в одній із вищезазначених сфер спостерігається дуже плідна співпраця, й готова ігнорувати майже повну відсутність співпраці в іншій. Таким чином, найбільш продуктивна співпраця Індії з Російською Федерацією у оборонній сфері дає підставу називати відносини “стратегічним партнерством”, незважаючи на мінімальну співпрацю між країнами в економічній сфері. Те ж можна сказати про відносини з Китаєм: хоча в оборонній та політико-дипломатичній сферах держави є конкурентами, стратегічне партнерство між країнами тримається на такій вітальній для обох сторін економічній сфері.

У спільній заяві, яка встановила відносини стратегічного партнерства між Індією та Китаєм (Joint Statement of the Republic of India and the People’s Republic of China), підписаній 11 квітня 2005 року, стратегічне партнерство визначається як таке, що “...базується на принципах Панчашили¹, взаємоповазі та чутливості до очікувань та прагнень одна одної, рівності; на внесках у спільні глобальні виклики та загрози” [Joint Statement... 2005]. Важливим у такому визначенні стратегічного партнерства є встановлення його глобального характеру, що свідчить про очікування, які країна висуває для своїх стратегічних партнерів.

За останні 10 років Індія підписала домовленості про стратегічне партнерство приблизно із дванадцятьма країнами [Subramanian 2012]. Основні вектори зовнішньої політики Індії, в яких вона використовує інструмент стратегічного партнерства, можна звести до таких: відносини із США, Російською Федерацією, Китаєм, країнами Перської затоки, Центральної Азії, політика “погляду на Схід” (т. зв. “Look East Policy”), взаємини з європейськими та африканськими країнами. Проаналізувавши індійський вибір стратегічних партнерів по кожному з напрямків, можна зробити висновок про індійську логіку стратегічного партнерства.

Відносини із глобальними гравцями (США, Російська Федерація, Китай) є складними та комплексними. Встановлення високого рівня взаємин із ними відповідає претензіям Індії на роль світового політичного актора. У відносинах саме з цими країнами політична складова є дуже потужною. Для Індії стратегічне партнерство поруч з ядерною зброєю є одним із способів самоствердження. Згідно з експертною порівняльною оцінкою стратегічного партнерства Індії Фондації Національних оборонних досліджень, Російська Федерація виявилася найбільш конструктивним партнером, на другому місці опинилися США.

Росія посіла перше місце головним чином завдяки тому, що стосунки між державами характеризуються політичним взаєморозумінням і спільними поглядами на більшість важливих міжнародних проблем. Ця особливість є унікальною, враховуючи

¹ Взаємна повага до територіальної цілісності та суверенітету, ненапад, невтручання у внутрішні справи, рівність та взаємна вигода, мирне співіснування.

“вагову категорію” обох країн, тобто їхні територіальні розміри та геополітичне положення. У жовтні 2000 року сторони підписали “Декларацію про індійсько-російське стратегічне партнерство”. 21 грудня 2010 року під час офіційного візиту Президента Медведєва до Індії була підписана спільна заява, присвячена десятиріччю індійсько-російського стратегічного партнерства, в якій “сторони погодилися з тим, що за останні 10 років відносини між двома країнами досягнули рівня особливого та привілейованого партнерства” [Joint Statement... 2010]. Підвалини відносин такого типу були закладені ще за часів СРСР. Рудра Чаудхурі висловлює думку, що стратегічне партнерство між двома державами можна виводити ще з 1971 року, коли країни підписали Угоду про мир, дружбу та кооперацію, в якій найбільш контраверсійною виявилася стаття IX, де йшлося, що за умов конфлікту із третьою стороною СРСР не гарантує підтримку Індії, хоча розглядає можливість такої [Chaudhuri 2009].

Основою індійсько-російського партнерства є співпраця у військово-технічній сфері. Згідно із Стокгольмським Міжнародним інститутом дослідження миру, з 2007 по 2011 рік 80 % індійського імпорту військової техніки було з Росії [Weitz 2012]. Незважаючи на такі показники, говорити про залежність Індії від РФ у цій сфері неможливо хоча б тому, що сторони об’єднують свої зусилля для досягнення спільних цілей. У 2007 році Індія підписала з Росією міжурядову угоду про спільну розробку та виробництво літака-винищувача п’ятого покоління, у квітні 2004 року були проведені спільні російсько-індійські військово-морські навчання в акваторії Індійського океану, а в квітні 2007 р. Тихоокеанський флот РФ провів спільні маневри з кораблями ВМС Індії [Борділовська 2008, 187]. Стратегічність відносин та взаємна зацікавленість країн підсилена регулярними політичними контактами, які є відмінною рисою відносин обох країн [Лавров 2007, 56] і показником реальної змістової наповненості стратегічного партнерства, яке віднедавна набуло статусу привілейованого та особливого.

Другим за значимістю стратегічним партнером Індії, згідно з експертними оцінками, є США. Встановленню високого рівня відносин між двома країнами передувала приналежність до різних таборів під час Холодної війни, майже цілковита відсутність економічної складової відносин між країнами до 1991 року та

ядерна програма Індії, яка викликала гостре засудження США [Feigenbaum 2009]. Наразі всі ці проблемні питання двосторонніх відносин неактуальні, адже країни налагодили економічне співробітництво, а у 1999 р. відбулося остаточне потепління взаємин після ядерних випробувань 1998 року, коли США підтримали Індію під час зіткнення в Каргілі та сприяли виведенню пакистанських військ. Президент Обама під час візиту до Індії 6–9 листопада 2010 року охарактеризував індійсько-американські відносини як “одне з визначних партнерств ХХІ століття”.

На рівень стратегічного партнерства відносини між країнами вийшли 2004 року. Поштовхом для встановлення такого типу відносин є низка причин: розвиток взаємовигідної співпраці між Індією та США на протигагу КНР, недопущення повномасштабного конфлікту між Індією та Пакистаном, глобальна кампанія боротьби з міжнародним тероризмом та ін. [Гнат'єв 2007, 78]. США підтримують Індію у Кашмірському конфлікті, проте ведуть подвійну гру, використовуючи Пакистан як важіль впливу і тиску. Хоча Індія має дієвий інструмент протидії у формі скорочень поставок американської зброї, цей чинник суттєво підриває політичну співпрацю. Незважаючи на те, що обидві країни зацікавлені у стабілізації Афганістану та всього регіону, Америка не може бути надійним партнером Індії у цьому питанні, адже поставки зброї в Пакистан можуть застосовуватися не за призначенням і служити підтриманню режиму в Афганістані.

У індійському політикумі і суспільстві зближення зі США сприймається неоднозначно. У сторін справді є всі підстави співпрацювати на найвищому рівні, маючи від цього взаємні зиски, проте будь-який союз двох потужних держав порушує глобальний стратегічний баланс і не може не впливати на індійсько-китайські, чи індійсько-російські відносини. Зараз Індія стоїть на порозі важливого стратегічного вибору: бути інкорпорованою в наявну інтернаціональну структуру, в якій домінує Захід та США, чи претендувати на роль одного з полюсів у мультиполярному світі. Хоч стратегічне партнерство передбачає досягнення довгострокових цілей, проте строго до цього не зобов'язує. Зважаючи на вичікувальну позицію Індії та її балансування між інтересами трьох найбільших держав світу, формат стратегічного партнерства на часі для південноазійського велетня.

“Глокальність” індійської зовнішньої політики виявляється у постійному балансуванні між глобальними претензіями та підтриманням і розвитком статусу регіонального лідера. Індійсько-китайські відносини є найкращим прикладом перетину глобальних та локальних інтересів. Для збільшення свого політичного впливу на міжнародній арені Індія послуговується в основному стратегічним партнерством зі США, проте також робить велику ставку на кооперацію з іншими силами, що розвиваються, у межах БРІКС та форуму G-8. Китаю належить у цій стратегії Індії одна з головних ролей. Територіальний конфлікт майже не впливає на відносини двох держав, Далай-Лама в Індії – мало не єдиний фактор, який залишає живим тибетський конфлікт. Колишній індійський політик Мукул Санвал схильний вважати, що складнощі у досягненні довгострокової кооперації скоріше впливають із недостатньої уваги до неї, ніж із конфліктуючих стратегічних інтересів.

Взаємно стратегічною виявляється економічна сфера співпраці, адже Китай став найбільшим торговим партнером Індії у 2008 році, й індійсько-китайська торгівля сягнула 60 мільярдів американських доларів 2012 року. Країни поставили за мету збільшити двосторонню торгівлю до 100 мільярдів американських доларів до 2015 року [Drysdale 2012]. У всякому разі Індія зацікавлена в економічній співпраці з Китаєм ще й у тому сенсі, що така співпраця пом’якшить політичні проблеми, які є у відносинах двох країн². Обидві країни прагнуть захистити свої поставки енергії, а оскільки вони відбуваються Індійським океаном, виникла необхідність створення спільної стратегічної доктрини на цьому полі [India, China...].

Із країнами Перської затоки Індію пов’язує традиція сусідського співіснування протягом століть. Стратегічне партнерство у цьому регіоні встановлене з Іраном (2003 р.) та Саудівською Аравією (2010 р.) – із країнами, які передусім можуть задовольнити потреби Індії в енергетичних ресурсах, а також стати надійною опорою в антитерористичній діяльності в Афганістані. Ресурсне питання є стратегічним для обох сторін і підпорядковане логіці попиту і пропозиції. Іран стурбований реалізацією своїх численних запасів вуглеводню, а Індія – поміж перших на його

² Зокрема проблему Тибету.

закупівлю. У 2007 році іранська нафта займала 17 % індійського імпорту, посідаючи друге місце після Саудівської Аравії. Іранські поклади природного газу, які за обсягом поступаються лише Росії, також становлять неабиякий інтерес для Індії [Cheema 2010, 385]. Прагматичність стратегічного партнерства у випадку з Індією якнайкраще проявляє себе у відносинах із Саудівською Аравією, яка має тісні зв'язки з Пакистаном на релігійному ґрунті, що, тим не менше, не заважає країнам бути стратегічними партнерами.

Регіон Центральної Азії пов'язаний із двома типами інтересів Індії: енергетичним та безпековим. Перший задовольняють такі стратегічні партнери, як Узбекистан (2011 р.), Казахстан (2009 р.), Таджикистан (2012 р.), другий – Афганістан (2012 р.). Від стабільності Афганістану значною мірою залежить стабільність Пакистану та всього Центральноазійського та Південноазійського регіону. Стратегічного виміру набуває спільна антитерористична діяльність двох країн, яка перешкоджає проникненню терористів на територію Пакистану, а тому зменшує ризики тероризму в самій Індії, яка доклала великих фінансових зусиль для сприяння повалення Талібану. Крім того, Афганістан – транзитна країна, через яку Індія може транспортувати нафту та газ із інших країн Центральної Азії.

Політика Індії в Південноазійському субрегіоні, в якому вона є безумовним лідером, спрямована на нейтралізацію китайського впливу в ньому та усуненню ризиків сприяння тероризму та сепаратизму з боку цих країн. Головною метою в регіоні є максимальна економічна інтеграція сусідніх країн в індійську економіку будь-якою ціною, незважаючи на політичні вподобання сусідніх країн. Для Індії важливо не лише природно почувати себе лідером у регіоні, але і бути визнаною у такому статусі сусідами [Sikri 2010]. Цих мотивів та інтересів для Індії виявилось недостатньо для визначення відносин із країнами-сусідами як стратегічних. Із жодною південноазійською країною Індія не позиціонувала відносини як відносини стратегічного партнерства.

Серед країн, з якими Індія розвиває відносини стратегічного партнерства по вектору “Look East Policy”, такі: Індонезія (2005 р.), Китай (2005 р.), Японія (2000 р.), Південна Корея (2010 р.) та Австралія (2009 р.). Мотиви встановлення особливого партнерства з кожною з цих країн різні, але майже всі вони підпорядковані

двом тенденціям. Однією з них є тенденція обрання країн-постачальників енергетичних ресурсів. Показовим у цьому плані є стратегічне партнерство з Індонезією, яка є постачальником газу, вугілля та деревини в Індію. Серед країн АСЕАН Індія встановлює особливе партнерство не із Сінгапуром (хоча з ним є низка домовленостей високого рівня), який є найвпливовішою силою в організації і може якнайкраще лобювати індійські інтереси в АСЕАН, а з Індонезією, яка є постачальником ресурсів. На такому ж інтересі базуються стратегічні відносини з Австралією [Sikri 2010].

Другою тенденцією можна вважати намагання через використання інструменту підтвердити своє лідерство в Індійському океані, зменшити китайську присутність у ньому та посилити власну у Тихому океані [Ігнат'єв 2011, 26]. Під таку тенденцію підпадають відносини з Японією, Індонезією, Південною Кореєю, Австралією.

Європейський напрямок індійської політики підпорядкований її економічним та оборонним інтересам. Усі стратегічні партнери у Європі є постачальниками збройної техніки. Такими країнами є Франція (1998 р.) [Hussain 2011], Велика Британія (2004 р.) [Azad 2011], Німеччина (2000 р.) [Galenkamp 2009]. Стратегічне партнерство, проголошене з Євросоюзом, має економічне підґрунтя та підпорядковане вирішенню світових проблем. У експертному середовищі та політикумі Індії ведуться дискусії щодо наповненості реальним стратегічним змістом відносин Індія – ЄС [The EU – India... 2007].

Серед африканських країн стратегічним партнером Індії є лише Південно-Африканська Республіка, в якій вона має ресурсний інтерес [Ігнат'єв 2012, 34].

Зважаючи на відсутність в індійській зовнішньополітичній практиці єдиного визначення стратегічного партнерства та уніфікованого списку особливих партнерів, накреслені напрямки стратегічного співробітництва є досить умовними, проте вони відбивають основні тенденції використання Індією інструменту стратегічного партнерства. Отже, в індійській політологічній думці стратегічним партнерством є:

- довгострокові та взаємовигідні відносини;
- відносини, які охоплюють політико-дипломатичну, економічну та оборонну сфери;

- відносини, які можуть нерівномірно охоплювати стратегічні сфери співробітництва (допускається значна кількісна і якісна перевага співробітництва у одній зі сфер за майже повної відсутності співпраці в інших);

- відносини, що мають глобальний характер, тобто спрямовані на виклики та загрози у світовому масштабі.

Основними критеріями вибору Індією стратегічних партнерів є:

- політичний вплив країни на міжнародній арені;
- здатність забезпечити потреби військово-промислового комплексу країни;
- здатність задовольнити потреби країни у природних ресурсах.

Також важливо відзначити зручність для Індії нового типу взаємодії на міжнародній арені, яким є стратегічне партнерство, з огляду на його прагматичний характер, адже задоволення національних та глобальних інтересів найбільшої держави Південної Азії вимагає налагодження співпраці між країнами, які мають між собою конфліктуючі інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

Борділовська О. А. Зовнішня політика Республіки Індія у постбіполярний період (1991–2008). Київ, 2008.

Ігнат'єв П. М. Відносини Індії та США: партнерство після суперництва // Стратегічна панорама, 2007, № 2.

Ігнат'єв П. М. Індія та Японія: від байдужості до стратегічного партнерства // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 99 (Частина II). Київ, 2011.

Ігнат'єв П., Черкас Б. Азійські велетні в боротьбі за вплив на країни Африки // Зовнішні справи, 2012, № 3.

Лавров С. Россия и Индия. Взаимовыгодное сотрудничество и стратегическое партнерство // Международная жизнь, 2007, № 4.

Перепелиця Г. Як жити відрізняючись, але в гармонії. Теоретичні аспекти міждержавних відносин // Політика і час. Вип. 4. Київ, 2002.

Пріоритети політики України щодо країн Азії. Аналітична доповідь. Київ, 2010.

Allen D. The UE and India: Strategic Partners but not a Strategic Partnership. Paper presented at the UACES Annual Conference, Passau, Germany 3–5 September 2012 // **UACES. The academic association for contemporary European Studies**. – <http://events.uaces.org/documents/papers/1201/allen.pdf>

Azad S., Gupta A. IDSA COMMENT. Evaluating India's Strategic Partnerships using Analytic Hierarchy Process // **Institute for Defence Studies and Analyses (IDSA)**. – http://www.idsa.in/idsacomments/EvaluatingIndiasStrategicPartnershipsusingAnalyticHierarchyProcess_agupta_170911

Blanko L. Strategic Partnership: a new form of association in International Relations? // **World International Studies Committee**. – http://www.wiscnetwork.org/porto2011/papers/WISC_2011-523.pdf

Cheema S. A. India-Iran relations: Progress, Challenges and Prospects // **India Quarterly. A Journal of International Affairs**. 66, 4 (2010).

Chaudhuri R. Strategic Partnership // **National Security. A symposium of re-examining strategic institutions and practices. 2009**. № 599. – <http://www.india-seminar.com/2009/599.htm>

Chellaney B. India's strategic partners // **Mint Newspaper**. January 13, 2010. – <http://chellaney.net/2010/01/12/indias-strategic-partners/>

Drysdale P. China and India as strategic partners // **East Asia Forum**. July 16th, 2012. <http://www.eastasiaforum.org/2012/07/16/china-and-india-as-strategic-partners/>

Faruqui A. The Strategic Culture of India // **Media Monitors Network**. June 03, 2003. – <http://www.mediamonitors.net/ahmadfaruqui16.html>

Feigenbaum, Evan A. **The U.S. – India Strategic Partnership: Catalysing Entrepreneurship and Growth**. Keynote speech to the International Conference on Entrepreneurship. India School of Business. Hyderabad, India, 2009.

Galenkamp M. Indo-German Relations. Achievements and challenges in the 21st century // **Institute of Peace and Conflict Studies (IPCS). Special Report**. No 78, July 2009.

Hussain M. S. India and France Toward an Enduring Strategic Partnership – Analysis // **Eurasia Review**. 2011. – <http://www.eurasiareview.com/03102011-india-and-france-toward-an-enduring-strategic-partnership-analysis-2/>

India, China must have strategic partnership. – http://accsweb.hkbu.edu.hk/users_files/India,%20China%20must%20have%20strategic%20partnership%20expert.pdf

India – France Joint Statement on Progress in India-France: Partnership for the Future // **Ministry of External Affairs, Government of India.** October 20, 2011. – <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5304/IndiaFrance+Joint+Statement+on+Progress+in+IndiaFrance+Partnership+for+the+Future>

India’s growth rate slows to 5.3 % in first quarter // **BBC News.** 31 May, 2012. – <http://www.bbc.co.uk/news/business-18275858>

Joint Statement of the Republic of India and the People’s Republic of China // **The Hindu. Online edition of India’s National Newspaper.** April 11, 2005. – <http://www.hindu.com/thehindu/nic/0041/joint-statement.htm>

Joint Statement: Toward India–Japan Strategic and Global Partnership // **Ministry of External Affairs, Government of India.** December 15, 2006. – <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/6368/Joint+Statement+Towards+IndiaJapan+Strategic+and+Global+Partnership>

Joint Statement: Celebrating a Decade of the India – Russian Federation Strategic Partnership and Looking Ahead // **The High Commission of India in Australia.** December 21, 2010. – <http://www.hcindia-au.org/pdf/JOINTSTATEMENTINDIARUSSIA.pdf>

Khilnani S., Kumar R., Bhanu Mehta P., Menon P., Nilekani N., Raghavan S., Saran S., Varadarajan S. **Nonalignment 2.0. A Foreign and Strategic Policy for Indian for the Twenty First Century.** Printed in India, 2012.

Kumar S., Pradhan S. D., Sibal K., Bedi R., Ganguly B. **India’s Strategic Partners: A Comparative Assessment.** Foundation for National Security Research. New Delhi, 2011.

Riyadh Declaration: A New Era of Strategic Partnership // Ministry of External Affairs, Government of India. March 01, 2010. – <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/3700/Riyadh+Declaration+A+New+Era+of+Strategic+Partnership>

Sikri R. **Challenge and Strategy: Rethinking India’s Foreign Policy.** New Delhi, 2009.

Schmidt A. **Strategic Partnership – Contested Policy Concept. A review of recent publications / SWP Working Paper FG 1, 2010/**

07, December 2010. – http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/FG%201%20discussion%20paper_Anne%20Schmidt.pdf

Subramanian N. In the promiscuous world of International Relations, Elements of a Strategic Partnership // **The Hindu. Online edition of India's National Newspaper.** January 17, 2012. – <http://www.thehindu.com/opinion/op-ed/article2806158.ece>

The EU – India: The problem of strategic partnership and its significance for transformations in the world system. Warsaw, 30.05–2.06.2007. SGH/EADI International Workshop Report. August 2007, Warsaw. – http://eadi.org/doc/WG_Doc/International_Workshop_on_EU-India_relations.pdf

Weitz R. Global Insights: Russia Faces Challenges in India's Arms Market // **World Politics Review.** 07 August, 2012. – <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/12236/global-insights-russia-faces-challenges-in-indias-arms-market>